

מתודולוגיה חדשה לאמידת הגירה בין-לאומית של ישראלים בלמ"ס

אילת כהן-קסטרו *

תקציר

הגירה בין-לאומית היא נדבך חשוב בסטטיסטיקה הלאומית של מרבית המדינות. במסגרת המשימות שמבצעת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן ה"למ"ס") יש חשיבות רבה להגדרה ולאמידה של אוכלוסיית הישראלים המהגרים בהכנת אומדני אוכלוסייה, בהגדרת אוכלוסיית מפקד האוכלוסין, ביצירת מסגרות דגימה של אוכלוסיות לסקרים השונים ובגריעה של ישראלים מהגרים מקבצים מנהליים. כמו כן, אוכלוסיית המהגרים מעוררת עניין ציבורי ואקדמי רב המתבטא בביקוש רב לנתונים ולמחקרים בנושא. כדי לעמוד במשימות הנדרשות ולשמור תוך כדי כך על איכות סטטיסטית גבוהה, על ה"למ"ס לייצר אמידה מהימנה ואחידה של היקפי ההגירה הבין-לאומית של ישראלים. במטרה לשפר את הסטטיסטיקה הלאומית בנושא בהתאם לשינויים גלובליים בדפוסי ההגירה ולהתקדמות הטכנולוגית הוחלט בלמ"ס לעדכן את ההגדרות של הישראלים הכלולים בסטטיסטיקת ההגירה הבין-לאומית וכן לעדכן את תדירות הפקת הנתונים הללו לרמה חודשית. מאמר מתודולוגי זה מציג את הרקע ואת הסיבות לפיתוח המתודולוגיה החדשה לאמידת הגירה בין-לאומית של ישראלים, את ההגדרות החדשות, את מקורות המידע ואת מגבלות הנתונים והאומדנים השנתיים עצמם, ונערכת בו השוואה עם המתודולוגיה הנוכחית (טרם השינוי). נמצא כי אומדן הישראלים היוצאים מישראל לטווח ארוך בשנה מסוימת גבוה במתודולוגיה החדשה פי 2.4 בממוצע מאשר במתודולוגיה הנוכחית וכי אומדן הישראלים החוזרים גבוה במתודולוגיה החדשה פי 2.7 בממוצע מאשר אומדן החוזרים במתודולוגיה הנוכחית. כמו כן, מוצגים ההבדלים באומדני האוכלוסייה ובקצב גידולה שהוכנו לפי המתודולוגיה הנוכחית ולפי המתודולוגיה החדשה.

מילות מפתח: הגירה מישראל, הגירה בין-לאומית, ישראלים יוצאים, ישראלים חוזרים, דפוסי הגירה, מאזן הגירה בין-לאומית, מרכיבי גידול אוכלוסייה, למ"ס.

* לשכה מרכזית לסטטיסטיקה

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (ה"למ"ס") מעודדת מחקר המבוסס על נתוני ה"למ"ס, כדוגמת עבודה זו. עבודות מחקר אלו אינן פרסומים רשמיים של ה"למ"ס, ומכאן שהדעות והמסקנות הבאות בהן לידי ביטוי הן של המחברים עצמם ואינן משקפות בהכרח את הדעות והמסקנות של ה"למ"ס.

מבוא

אמידה מהימנה של היקפי ההגירה הבין-לאומית של ישראלים חשובה לאיכות הסטטיסטיקה שמפיקה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן ה"למ"ס). אומדני ההגירה הבין-לאומית ממלאים תפקיד חשוב בתחומי פעילות ה"למ"ס. פעילויות אלו כוללות קביעה של האוכלוסייה הקבועה (דירה יורה) המתגוררת בישראל לצורכי חישוב אומדני אוכלוסייה; הפקת מדדים, מדגמים ומודלים סטטיסטיים; איתור וסימון האוכלוסייה שאינה מתגוררת בארץ בקבצים מנהליים ממקורות חוץ-לשכתיים וכן אפיון וחקירה של האוכלוסייה בישראל והמהגרת ממנה בנושאים שונים. אמידת המהגרים ותכונותיהם צריכה לשאוף לשקף ככל האפשר את המציאות המשתנה של דפוסי הגירה, את האפשרות לזהות מגמות בקרב היוצאים והחוזרים ואת האפשרות לערוך מעקב מפורט אחר שינויים במאפייניהם. מתוך הבנה שאין בנמצא הגדרה אחת "נכונה" של מי מהגר מהארץ, מכיוון שאין סקר ששואל כל יוצא או חוזר למטרת נסיעתו (וממילא גם אם היה סקר כזה – בוודאי גם אז היו טעויות כי החלטות ראשוניות יכולות להשתנות). ההגדרה הדמוגרפית של הגירה שאותה שואפים לאמץ היא הגדרה שתכלול בתוכה כמה שיותר אוכלוסייה אשר ברמת סבירות גבוהה העבירה את מרכז חייה לחו"ל ומנגד תכלול בתוכה כמה שפחות אוכלוסייה אשר לא עשתה כן. משקולים אלה הוחלט בלמ"ס לפתח מתודולוגיה חדשה ומעודכנת לאמידת הגירה בין-לאומית אשר תענה על צורכי הסטטיסטיקה הלאומית באופן טוב יותר מאשר המתודולוגיה הנוכחית. תוצאות תהליך הפיתוח מוצגות במאמר זה. מטרת המאמר המתודולוגי הזה להשוות בין המתודולוגיה הנוכחית למתודולוגיה החדשה ולהשלכותיה. זאת באמצעות הצגת המתודולוגיה הנוכחית לאמידת ישראלים מהגרים שמשתמשים בה כיום בתחום אוכלוסייה בלמ"ס, פירוט המניעים להחלטה לעדכנה, ולאחר מכן תובא הצגת המתודולוגיה החדשה. נוסף על כך, יוצגו מקורות המידע ומגבלות הנתונים של המתודולוגיה החדשה. בפרק התוצאות יוצגו סדרות האומדנים שהתקבלו משימוש במתודולוגיה החדשה, תוך השוואתם לאומדנים שהתקבלו במתודולוגיה הנוכחית ובחינת ההשפעה של החלת המתודולוגיה החדשה על אומדני האוכלוסייה וקצב גידול האוכלוסייה.

המתודולוגיה הנוכחית לאמידת הגירה בין-לאומית של ישראלים

המתודולוגיה הנוכחית שלפיה נבנים זרמי תנועות ההגירה של הישראלים מופעלת במתכונתה הנוכחית זה עשורים מספר בתחום דמוגרפיה בלמ"ס. ההגדרות המנחות את המתודולוגיה הנוכחית שבשימוש ה"למ"ס נמצאות בתוקף משנת 1995. ההגדרות של היוצאים והחוזרים אינן סימטריות, כלומר מספר הימים הנדרשים לשהות בחו"ל עבור היוצאים שונה ממספר הימים הנדרשים לשהות בארץ עבור החוזרים. **ישראלים יוצאים:** ישראלים אשר שהו בחו"ל 365 יום ויותר ברציפות ולפני צאתם שהו בישראל לפחות תשעים יום ברציפות. **ישראלים חוזרים:** ישראלים אשר שהו בחו"ל 365 יום ויותר ברציפות טרם כניסתם לישראל ולאחר שובם שהו בישראל לפחות תשעים יום ברציפות. כלומר לא נכללים בהגדרות הללו ישראלים הגרים בחו"ל ובאים לביקור מולדת קצר (פחות משלושה חודשים ברציפות) (ה"למ"ס, 2023). החל משנת 2008 מקורם של נתוני הישראלים היוצאים והחוזרים לישראל הוא רישום במערכת ביקורת הגבולות המתבצע על ידי בקרי הגבולות שבאחריות רשות האוכלוסין וההגירה. עמדות של ביקורת

הגבולות מוצבות בכל תחנות היציאה/כניסה בגבולות הארץ באוויר, ביבשה ובים. כאשר תושב/אזרח היה יוצא מהמדינה או נכנס אליה, היו בקרי הגבול מבצעים תיעוד של הפעולה על ידי הקלדת הפרטים למערכת ביקורת הגבולות. החל משנת 2010 החלה מתבצעת סריקה של פרטי הדרכון (ללא הקלדה) בנתב"ג ועד שנת 2013 כבר התבצעה שיטת הסריקה בכל תחנות הגבול בארץ למעט במבוקמות בודדים. הסריקה אמורה להקטין את טעויות ההקלדה ובכך לשפר את איכות הנתונים. מערכת זו כוללת רשומות פרט של כל היוצאים/נכנסים, מספר תעודת הזהות שלהם ותאריכי היציאות/כניסות שלהם. נוסף על כך, רשומות הפרט במערכת כוללות פרטים אישיים נוספים ממרשם האוכלוסין: מין, תאריך לידה, דת, תאריך עלייה, מצב משפחתי וארץ לידה. החידוש משנת 2008 ואילך הוא שרשומות אלה מועברות ישירות ממערכת ביקורת הגבולות ללמ"ס, נקלטות ללא תיווך ומשמשות במערכת בניית האומדנים של הישראלים היוצאים והחוזרים. המערכת צוברת את כל התנועות של הישראלים (כולל תנועות של ערביי מזרח ירושלים העוברים במעברי הגבול הבין-לאומיים, אך לא כולל מעברים בין ישראל לשטחי הרשות הפלסטינית) בגבול בשנה קלנדרי (מ-1 בינואר עד 31 בדצמבר בכל שנה). המתודולוגיה במערכת הנוכחית מחשבת שהות של היוצאים בחו"ל ואת שהותם בישראל לפני היציאה לחו"ל. בה בעת, המערכת מבצעת אותן פעולות גם על רשומות החוזרים. חישוב זרמי תנועות היציאה (out-flow) והחזרה (in-flow) נעשה על פי התנועות בגבול בלבד. התוצרים של המערכת הנוכחית הם שני קבצים שנתיים: אחד של יוצאים ואחד של חוזרים (הלמ"ס, 2014b). בשנתון הסטטיסטי לישראל שמפרסמת הלמ"ס בכל שנה מתפרסמים נתונים שנתיים לגבי תושבים ישראלים ששהו בחו"ל ברציפות 365 יום ויותר, והחוזרים מקרבם, ששהו בארץ תשעים יום ברציפות לפחות, לפי מין וגיל. כמו כן, הלמ"ס מפרסמת בכל שנה t הודעה לתקשורת בשם "יציאות וחזרות של ישראלים ששהו בחו"ל שנה ויותר ברציפות", ובה יש אומדנים לגבי שנה t-2 למספר היוצאים, למספר החוזרים, למאפיינים דמוגרפיים של היוצאים והחוזרים ולאומדן מלאי הישראלים החיים מחוץ לישראל.

האומדן של סך הישראלים המתגוררים בחו"ל המתפרסם בהודעה לתקשורת הזו מבוסס על השתתפות שיעורי פטירה גולמיים של ישראל על מאזן ההגירה הבין-לאומית של ישראלים. המאזן מתקבל כתוצאה מהפחתת מספר הישראלים היוצאים ממספר הישראלים החוזרים, והשתתפות שיעורי פטירה גולמיים בטווח שבין שישה נפטרים לאלף ישראלים ובין שמונה נפטרים לאלף ישראלים בשנת אומדן. ללמ"ס קיימים נתוני מאזנים מסוכמים שכאלה (לא נתוני פרט) החל משנת 1948 ואילך המאפשרים חישוב של האומדן עבור כל שנה בנפרד. נוסף על כך, אומדן הישראלים השוהים בחו"ל אינו כולל את ילדיהם של אזרחים ישראלים שנולדו בחו"ל ומעולם לא הגיעו לישראל. אם הם הגיעו לארץ לתקופה ועזבו, הם נכללים באומדן.

מניעים לעדכון המתודולוגיה הנוכחית

בשנים האחרונות התגבשה באגף דמוגרפיה ומפקד בלמ"ס הכרה בצורך לעדכן את הסטטיסטיקה של הגירה בין-לאומית באמצעות פיתוח מתודולוגיה מעודכנת ומתאימה יותר לאמידתה. ביתר פירוט, עלה הצורך לעדכן את ההגדרות של ישראלים יוצאים וחוזרים כך שישקפו את המציאות המשתנה של דפוסי ההגירה בעת הנוכחית. דפוסי אלה מושפעים מהזמינות ומהעלויות היורדות של נסיעות בין-לאומיות, מפתחת ישראל לשוק הכלכלי הגלובלי, מריבוי

הזדמנויות עסקיות בחו"ל, מפיתוח ענף ה-IT שהביא ליצירת משרות הכרוכות בעיתוק (relocation) ולימודים בחו"ל ומהתרחבות תופעת האזרחויות הכפולות; זאת לצד חברה ישראלית המתאפיינת בקשרים משפחתיים וחבריים מפותחים. גורמים אלה מביאים מצד אחד לעלייה במספר הישראלים היוצאים ומצד אחר לחיזוק הנטייה לחזור לביקורים בארץ. לכן המתודולוגיה הנוכחית, שלפיה נדרשת שהות רצופה בחו"ל במשך שנה שלמה רצופה (אם "נשבר" רצף זה על ידי ביקור בארץ, לא ייחשב אדם כישראלי מהגר), כבר מתאימה פחות לדפוסי ההגירה העכשוויים. נוסף על כך, במסגרת המתודולוגיה הנוכחית אין שימוש במאגר (stock) של ישראלים השהים בחו"ל לצורך קביעת זרמי תנועות היוצאים והחוזרים (דבר העשוי להביא לכך שאדם יירשם כיוצא פעמיים מבלי להיחשב כחוזר בין יציאה אחת לשנייה). כמו כן, אין שילוב מידע לגבי מעמד התושב במרשם התושבים וכתוצאה מכך עלולים להיות כלולים באומדנים אנשים הרשומים במרשם התושבים אך מעולם לא התגוררו בארץ.

בה בעת המלצות ארגון האו"ם למדידת הגירה בין-לאומית מתייחסות לתקופת מדידה של שנה אך אינן מפרטות כיצד יש למדוד את השנה ואם השהות מחוץ למדינת המוצא צריכה להיות רצופה או מצטברת. לפי המלצת האו"ם מהגר בין-לאומי מוגדר כאדם שמשנה את ארץ המגורים הרגילה (country of usual residence) שלו. ארץ המגורים הרגילה היא הארץ שהאדם חי בה, כלומר, הארץ שבה יש לאדם מקום מגורים שהוא שוהה בו בתקופת המנוחה היומית. לא נכללים בשינוי ארץ המגורים הרגילים נסיעות לחוץ לארץ למטרות נופש, חגים, עסקים, טיפול רפואי או עלייה לרגל דתית. נוסף על כך, ההבחנה בין מבקר בין-לאומי למהגר בין-לאומי אומרת ששינוי משך השהות בארץ המגורים הרגילים צריכה להיות לפחות לשנה. כמו כן, ההמלצה היא להבחין בין שלושה סוגי מהגרים: מהגרים לטווח ארוך, מהגרים לטווח קצר ומבקרים. המלצות האו"ם להגדרות: מהגר ארוך טווח (Long-term migrant) מוגדר כאדם שעובר למדינה אחרת ממדינת המגורים הרגילים שלו לתקופה של שנה לפחות (12 חודשים). מהגר קצר טווח (Short-term migrant) מוגדר כאדם שעובר למדינה אחרת מארץ המגורים הרגילים שלו לתקופה של שלושה חודשים לפחות אך פחות משנה (12 חודשים). אדם היוצא את המדינה לתקופה קצרה משלושה חודשים מוגדר כמבקר (visitor). ישנה גם התייחסות להגדרה של מהגרים חוזרים (Return migrants), והם מוגדרים כמי שחוזר לארץ האזרחות לאחר שהיה מהגר (לטווח ארוך או קצר) ומתכוון לשהות בארצו לפחות שנה אחת (United Nations, 1998).

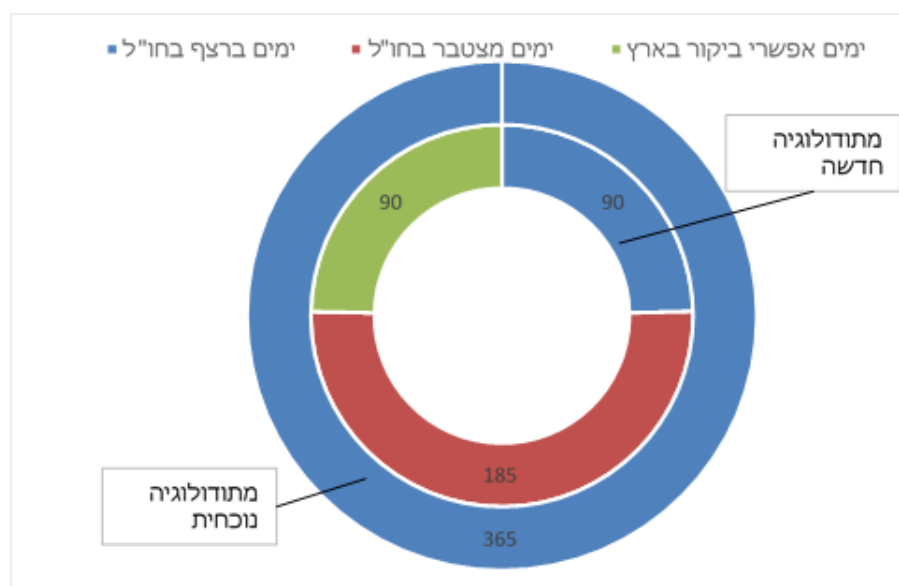
באגף דמוגרפיה ומפקד בלמ"ס נלקחו בחשבון המלצות האו"ם כבסיס למחקר נוסף להתאמה להקשר הישראלי שבמסגרתו נחקרו מספר היבטים של הנושא והוקם צוות בין-תחומי שניסח המלצות לשיפור ולעדכון הטיפול בסטטיסטיקה של הגירה בין-לאומית. שיפריס (2020) השווה במחקרו מודלים שונים להגדרת יוצאים וחוזרים באמצעות שני קריטריונים מבחינים. הקריטריון האחד עסק במשך הזמן של שהות רצופה בחו"ל או בארץ (תשעים יום, שישים יום או שלושים יום) והקריטריון השני עסק ביחס בין מספר ימים של שהות בחו"ל ובין מספר הימים של שהות בארץ. תוצאת מחקר, שהשווה בין חלופות שונות, העלתה כי משך הזמן המועדף לשהות רצופה בארץ או בחו"ל הוא תשעים יום, ואילו יחס הימים המועדף הוא 1:4 (ארבעה ימים בחו"ל על כל יום בארץ), כלומר עבור היוצאים, מתוך 365 ימים מיום היציאה, האדם שהה 275 יום בחו"ל. מחקרו אף הצביע על החשיבות של הקמת מאגר עוזבים את ישראל רב-שנתי ברמת הפרט לשימוש בתחום דמוגרפיה. סבך (2012) הציגה סקירה של אופן בניית מאגר הישראלים השהים

בחול"ל שהוכן עבור מפקד האוכלוסין והדיוור 2008. הגדרת הבסיס של האוכלוסייה הכלולה בו קובעת כי הכללה במאגר נעשית על פי היעדרות מישראל למשך שנה או יותר, תוך מתן אפשרות לביקורים של עד שלושה חודשים במהלך שנה זו. המקורות לבניית המאגר הזה הם מרשם התושבים (רשומות בסטטוס פעיל בלבד, לא כולל סטטוס "חדל להיות תושב" או "נפטרים") שיש להם תאריך יציאה ללא כניסה עד 2006. לכן סביר מאוד שמקור זה אינו כולל ישראלים שנולדו בחול"ל לאזרחים ישראלים מפני שבשנים ההן הם נכנסו למרשם בסטטוס של "חדל להיות תושב". מקורות נוספים הם קובץ ביקורת הגבולות (איתור מי ששהו בחול"ל יותר מתשעים יום ברצף) לשנת 2007, קובץ לא נפקדו במפקדי האוכלוסין 1983 ו-1995 (שהם מפקדים של פקידת שטח מלאה) ולא דווחו כנפטרים ולא ביצעו פעולות במרשם מאז 1995, ביטוח לאומי (ישראלים לא תושבים לפי הגדרתם), ישראלים בסטטוס אזרחי "עולה בכוח" שעברו יותר משלוש שנים מאז קיבלו את הסטטוס ולא ביצעו מאז פעולות במרשם התושבים. המאגר נקבע כממלא את ייעודו באיתור האוכלוסייה שאינה נוכחת בארץ בעת קיום המפקד על ידי השוואה עם תוצאות ניסוי הפקידה בשטח שנעשה לקראת קיום המפקד, כמו גם השוואה עם תוצאות הפקידה בשטח של הסקר החברתי. עבודה נוספת נעשתה בידי צוות בין-אגפי לבחינת תהליך הכנת מאגר ישראלים בחול"ל. המלצות הצוות היו (1) להקים מאגר "יורדים" אחד אשר ישרת את כל הצרכים והשימושים בלמ"ס, ו-(2) שהמאגר יכלול שני מרכיבים עיקריים: א. רשימה של ישראלים (מאגר) למועד מסוים (תאריך מדויק) שבסבירות גבוהה אינם שייכים לאוכלוסייה של ישראל באותו מועד; ב. מאגר רב-שנתי של זרמים הכולל רשימה של אנשים שירדו ו/או חזרו עם פרטים הנחוצים לניהול התנועות שלהם (הלמ"ס, 2014a). הגדרות היוצאים והחוזרים יתחשבו בביקורים קצרים בארץ ויספקו מידע לגבי מהגרים לטווח קצר ומהגרים לטווח ארוך. בהמלצות נשמרה ההבחנה התפעולית בין צורכי מפקד האוכלוסין ובין צורכי תחום דמוגרפיה. בראשית תהליך פיתוח המתודולוגיה החדשה (כהן-קסטרו, 2020) נחקרו חמש חלופות שונות להגדרת ישראלים יוצאים וישראלים חוזרים, אשר נבדלו ביניהן בשילובים שונים של שלושה עקרונות מנחים: (1) קיומו או אי-קיומו של מבחן ראשוני של תקופת שהות רצופה בחול"ל; (2) מספר ימים מצטברים של שהות בחול"ל; (3) שמירה על סימטריות או אי-סימטריות בהגדרות של היוצאים והחוזרים. החלופות השונות נבחנו על סמך נתוני מעברי גבול וחישוב שהויות בחול"ל ובארץ של ישראלים באוכלוסייה סגורה (ללא ריבוי טבעי או עלייה) בשנים 2009-2013. מאפייני הישראלים הכלולים בכל חלופה נחקרו ואופיינו באמצעות התכונות הדמוגרפיות והחברתיות-כלכליות שלהם. המחקר המליץ על השיטה שתוצג בהמשך – המיישמת בהגדרותיה ובמאפייני הכלולים בה את המטרה של הכללת מרבית האוכלוסייה שהעבירה ברמת סבירות גבוהה את מרכז חייה לחול"ל ואינה כוללת אוכלוסייה אשר לא עשתה כן – בהשוואה לחלופות האחרות. חלופה זו תומכת בצורך במבחן ראשוני של שהות מצטברת של תשעים יום בחול"ל, בתקופת חקירה של שנה תוך מתן אפשרות לימים מצטברים בחול"ל שסכומם תשעה חודשים מתוך אותה שנה ובשמירה על סימטריות בין ההגדרה של היוצאים להגדרה של החוזרים. מסקנות המחקר והמלצות האו"ם אומצו על ידי הוועדה המייעצת בנושאים דמוגרפיים מטעם המועצה הציבורית לסטטיסטיקה שכללה מומחים דמוגרפיים ובראשם ד"ר אליהו בן-משה (י"ר הוועדה המייעצת) והסטטיסטיקן הלאומי דאז פרופ' דני פפרמן, והחל תהליך פיתוח מערכתי של המתודולוגיה הנבחרת.

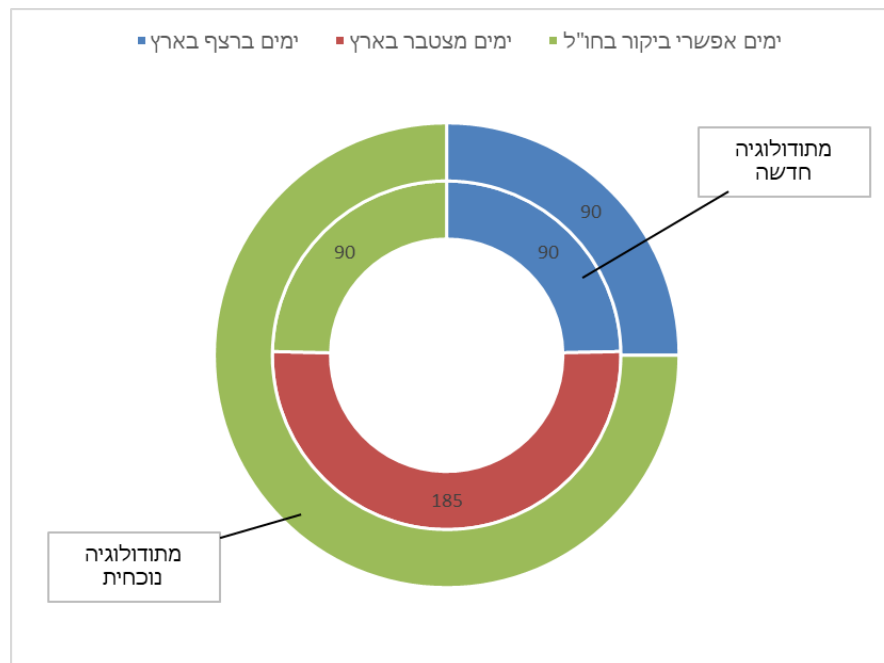
המתודולוגיה החדשה לאמידת הגירה בין-לאומית של ישראלים

האוכלוסייה הכלולה במתודולוגיה החדשה נקבעה בהתאם להגדרות האוכלוסייה הקבועה שעל פיה מחושבים אומדני האוכלוסייה בלמ"ס החל משנת 2008, והיא כוללת את סך הישראלים הרשומים במרשם התושבים, במעמד של אזרח, תושב קבע או תושב ארעי. יחד עם זאת, יש הרשומים במרשם האוכלוסין שמעולם לא התגוררו לטווח ארוך בישראל, למשל, אזרחים עולים (אזרח עולה: אדם שנולד לאזרח ישראלי בעת שהותו בחו"ל), אשר אינם אמורים להיכלל באומדני היוצאים מכיוון שלא היו מעולם חלק מהאוכלוסייה הקבועה בארץ. אזרחים עולים אלה, כמו גם נרשמים חדשים במרשם התושבים בסטטוס ראשוני של "חדל להיות תושב", אינם כלולים באומדן הישראלים היוצאים, אך הם כלולים במאגר הישראלים השוהים בחו"ל הגולמי (הסבר מפורט על המאגר יבוא בהמשך המאמר). ההגדרות החדשות שנקבעו הן: **ישראלים יוצאים**: (לטווח ארוך) מי שלא נכללו במאגר השוהים בחו"ל בעת היציאה לחו"ל, ושהו בחו"ל לפחות 275 ימים במצטבר במהלך 365 הימים שלאחר יציאתם, מהם תשעים יום ראשונים ברצף. **ישראלים חוזרים**: מי שנכללו במאגר השוהים בחו"ל בעת הכניסה לארץ ושהו בארץ לפחות 275 ימים במצטבר בשנה לאחר כניסתם, מהם תשעים יום ראשונים ברצף. הגדרות אלה מסתמכות על הגדרה של העברת מרכז חיים ושהות מצטברת משמעותית בחו"ל על פני מדידת שהות רצופה בחו"ל. הן נמדדות בצורה סימטרית ליוצאים ולחוזרים ובכך מספקות קריטריון אחיד ושווה הזדמנות להיכלל במרכיב ומונעות סיווגים כפולים. כמו כן הסף הראשוני הנדרש של תשעים יום ברצף בחו"ל או בארץ משמש להבחנה בין תייר למהגר (ויזת תייר מוענקת בדרך כלל לתקופה של עד שלושה חודשים). להלן תרשימים המדגימים את ההבדלים בין הגדרות הישראלים היוצאים והישראלים החוזרים תחת המתודולוגיה הנוכחית והמתודולוגיה החדשה:

תרשים 1. הגדרות ישראלים יוצאים לטווח ארוך, לפי מספר ימים בחו"ל במהלך שנת המעקב, לפי מתודולוגיה נוכחית ומתודולוגיה חדשה

תרשים 2. הגדרת ישראלים חוזרים, לפי מספר ימים בארץ במהלך שנת המעקב, על פי מתודולוגיה נוכחית ומתודולוגיה חדשה

נוסף על עדכון ההגדרות לישראלים יוצאים וישראלים חוזרים, ובהתאם להמלצות האו"ם, נבנו עוד שתי סדרות של תנועות הגירה שלא היו קיימות קודם לכן: **ישראלים יוצאים לטווח קצר** שהם מי ששהו בחו"ל בין תשעים ימים (ראשונים ברצף) ל-274 ימים (במצטבר) במהלך שנת המעקב. **ישראלים מבקרים** שהם ישראלים המתגוררים דרך קבע בחו"ל ואשר באו לביקור ממושך יחסית בארץ ושהו בארץ בין תשעים ימים (ראשונים ברצף) ל-274 ימים (במצטבר) במהלך שנת המעקב. נוסף על עדכון הגדרות היוצאים והחוזרים והוספת הגדרות של סטטוסי מהגרים, הוקם לראשונה מאגר ישראלים שוהים בחו"ל.

מאגר ישראלים שוהים בחו"ל מבוסס על תוצאות מפקד האוכלוסין והדיוור 2008 אשר קבע מי שייך לאוכלוסייה ומי אינו שייך אליה בסוף שנת 2008 (סבח, 2012). משנת 2009 ואילך המאגר מתעדכן לפי זרמי תנועות הוספה וגריעה מהמאגר של ישראלים יוצאים וחוזרים ולפי רישום במרשם האוכלוסין. תנועות ההוספה למאגר כוללות את (1) הישראלים היוצאים לטווח ארוך (ראו הגדרה לעיל) ו-(2) ישראלים הנרשמים לראשונה במרשם האוכלוסין והסטטוס המרשמי שלהם הוא "חדל להיות תושב" או אזרחים עולים שאינם מתגוררים בארץ. תנועות הגריעה מהמאגר כוללות את (1) ישראלים חוזרים (ראו הגדרה לעיל), (2) הודעות למרשם האוכלוסין על פטירות של הכלולים בו, או (3) הגעתם של הכלולים בו לגיל 120 שנים גם ללא הודעה. המאגר הגולמי הזה כולל את מלאי הישראלים הרשומים במרשם התושבים שעל פי הרישום המנהלי הם עדיין בחיים ונמצאים בחו"ל. הוא מאפשר חייוי לגבי כל פרט במרשם האוכלוסין אם הוא שייך או לא לאוכלוסייה המתגוררת בישראל דרך קבע בנקודת זמן מסוימת. אולם מאגר זה הוא מאגר גולמי שיש לנכות ממנו רשומות של ישראלים הרשומים במרשם האוכלוסין אך מעולם לא התגוררו

בארץ (האזרחים העולים והאחרים), כמו גם רשומות של נפטרים בחו"ל שדבר פטירתם לא דווח למרשם האוכלוסין וגילם צעיר מ-120 שנים.

אומדן הישראלים שעזבו את ישראל ומתגוררים בחו"ל

במתודולוגיה הנוכחית האומדן של סך הישראלים המתגוררים בחו"ל מבוסס על השתת שיעורי פטירה גולמיים של ישראל על מאזן ההגירה הבין-לאומית של ישראלים. המאזן מתקבל כתוצאה מהפחתת מספר הישראלים היוצאים ממספר הישראלים החוזרים, והשתת שיעורי פטירה גולמיים בטווח שבין שישה נפטרים לאלף ישראלים ובין שמונה נפטרים לאלף ישראלים בשנת אומדן. בלמ"ס קיימים נתוני מאזנים מסוכמים שכאלה (לא נתוני פרט) משנת 1948 ואילך המאפשרים חישוב של האומדן עבור כל שנה בנפרד. זאת ועוד, אומדן הישראלים השוהים בחו"ל אינו כולל את ילדיהם של אזרחים ישראלים שנולדו בחו"ל ומעולם לא הגיעו לישראל. אם הם הגיעו לארץ לתקופה ועזבו, הם נכללים באומדן.

במתודולוגיה החדשה מאגר הישראלים השוהים בחו"ל מבוסס על תוצאות מפקד האוכלוסין והדיוור 2008 אשר קבע מי שייך לאוכלוסייה ומי אינו שייך אליה בסוף שנת 2008 (סבח, 2012). משנת 2009 ואילך המאגר מתעדכן לפי זרמי תנועות הוספה וגריעה מהמאגר של ישראלים יוצאים וחוזרים ולפי רישום במרשם האוכלוסין. תנועות ההוספה למאגר כוללות את (1) הישראלים היוצאים לטווח ארוך (ראו הגדרה לעיל) ו-(2) ישראלים הנרשמים לראשונה במרשם האוכלוסין והסטטוס המרשמי שלהם הוא "חדל להיות תושב" או אזרחים עולים שאינם מתגוררים בארץ. תנועות הגריעה מהמאגר כוללות את (1) ישראלים חוזרים (ראו הגדרה לעיל), (2) הודעות למרשם האוכלוסין על פטירות של הכלולים בו, או (3) הגעתם של הכלולים בו לגיל 120 שנים גם ללא הודעה. המאגר הגולמי הזה כולל את מלאי הישראלים הרשומים במרשם התושבים שעל פי הרישום המנהלי הם עדיין בחיים ונמצאים בחו"ל. הוא מאפשר חיווי לגבי כל פרט במרשם האוכלוסין אם הוא שייך או אינו שייך לאוכלוסייה המתגוררת בישראל דרך קבע בנקודת זמן מסוימת. אולם מאגר זה הוא מאגר גולמי שיש לנכות ממנו רשומות של ישראלים הרשומים במרשם האוכלוסין אך מעולם לא התגוררו בארץ (האזרחים העולים והאחרים), כמו גם רשומות של נפטרים בחו"ל שדבר פטירתם לא דווח למרשם האוכלוסין וגילם צעיר מ-120 שנים. עיקר הקושי בחישוב מאגר הנטו מתוך המאגר הגולמי הוא אופן אמידת נתוני פרט היסטוריים מקום המדינה ועד לשנת 2008. לגבי אזרחים עולים ואחרים צריך למצוא דרך לקבוע את מקום המגורים הראשוני של כל פרט בכל שנה שבה נכנס למרשם, משנת 1948 ואילך, כדי לדעת אם נכלל באוכלוסייה המתגוררת בישראל, אם לאו. לגבי הנפטרים בחו"ל שלא התקבלה עבורם הודעת פטירה, קשה לאמוד מי מהכלולים במאגר נפטר ולא דווח עליו בכל אחת מהשנים, כי אין נתוני פרט היסטוריים מקום המדינה אלא רק אומדנים מסוכמים. כדי להפעיל שיעורי פטירה על הכלולים במאגר אנו נדרשים להפעילם על השארית שלא נפטרה בכל שנה בנפרד. אם לא נעשה כן, קיימת טעות סטטיסטית מצטברת של "לא ידוע אם נפטר" בכל השנים מאז 1948 ועד 2008. מטעמים אלו מאמר זה אינו מציג אומדן של הישראלים המתגוררים בחו"ל לפי המתודולוגיה החדשה. נדרשות פעולות פיתוח נוספות לפני שיהיה אפשר לפרסם אומדן "נטו" של הישראלים שעזבו את ישראל וחיים בחו"ל. בכוונת הלמ"ס לבנות מודל סטטיסטי שינבא את הנפטרים שלא התקבלה עבורם הודעת פטירה ואת אלו שרשומים במרשם החל מקום המדינה אך מעולם לא

התגוררו בארץ, ובכך להקטין את הטעות הסטטיסטית המצטברת. כאשר ייבחר המודל המתאים, תפרסם הלמ"ס את אומדן הנטו על פי המתודולוגיה החדשה.

מקורות המידע של המתודולוגיה החדשה

איכות הסטטיסטיקה של הגירה בין-לאומית היא נגזרת של איכות מקורות המידע העומדים לרשות המבקשים לייצר ולחקור אותה. ככל שמקור המידע מקיף יותר, מהימן יותר ועדכני יותר, כך עולה גם איכות הנתונים והיכולת של יצרני הסטטיסטיקה, מקבלי ההחלטות, החוקרים והציבור הרחב להסתמך עליהם. מקור המידע העיקרי ליצירת המתודולוגיה החדשה הוא מערכת ביקורת הגבולות שבאחריות רשות האוכלוסין וההגירה. בישראל קיים מצב ייחודי שבו גבולות המדינה מפוקחים וסגורים יחסית למדינות אחרות. כלומר אין מעבר חופשי של אנשים בין ישראל למדינות השכנות ללא רישום של התנועה בתחנות הגבול היבשתי (המצב במרבית מדינות אירופה, למשל, שונה) ורישום התנועות במעברי גבול שאינם יבשתיים מתבצע דרך נמלי התעופה והים. מצב זה מאפשר כיסוי ותיעוד כמעט מלא של כל תנועות התושבים בגבולות. מאז השנים הראשונות למדינה מסתמכת הלמ"ס על נתוני המעברים בגבולות כדי לייצר סטטיסטיקה של הגירה בין-לאומית של ישראלים. האופן שבו נאספים הנתונים עבר שינויים במהלך השנים: החל בכרטיסיות נייר שמולאו בגבול בעת היציאה, הושלמו עם החזרה לארץ ועובדו לדוחות נייר באופן ידני, דרך המשך השימוש בכרטיסיות נייר שנסרקו לקבצים מגנטיים וכלה בסריקה אוטומטית ממוחשבת של הדרכונים המתנהלת בכל תחנות הגבול ומועברת ישירות ללמ"ס מדי יום. המערכת שולחת את התנועות שהתרחשו בגבולות הארץ במשך אותו יום. לשם המחשה, בכל יום מתקבלות ממערכת ביקורת הגבולות בין 40,000 ל-100,000 (תלוי ב"עונה") תנועות של ישראלים זרים. לדוגמה, בשנת 2009 עיבדה המערכת הממוחשבת שפותחה בלמ"ס לצורך יישום ההגדרות החדשות 403,689 תנועות בגבול של ישראלים ששהו בחו"ל או בארץ שלושה חודשים ויותר ברצף. במקור מידע זה קיים כיסוי מלא של האוכלוסייה הרלוונטית.

מקור משני הוא מרשם האוכלוסין. ממקור מידע זה מתקבלים סטטוסים לגבי מעמדו האזרחי של האדם בכניסתו הראשונה למרשם האוכלוסין. רישום ראשוני של ישראלים במרשם האוכלוסין בסטטוס של "חדל להיות תושב" (לפי שיקול דעת של רשות האוכלוסין) או אזרח עולה המתגורר בחו"ל מציין כי האדם אינו מתגורר בפועל בארץ, אולם יש לו אפשרות עתידית לעבור להתגורר בארץ אם ירצה זאת ויתמלאו התנאים המתאימים. נוסף על כך, המרשם מהווה מקור לקבלת הודעות על פטירה של תושבים ישראלים המתגוררים בחו"ל, וכך מתאפשרת גריעה שלהם ממאגר הישראלים השהים בחו"ל. במקור זה קיים כיסוי מלא של האוכלוסייה הרלוונטית.

מגבלות הנתונים

ישנן מספר מגבלות מערכתיות לנתונים המתקבלים אשר עלולות להשפיע על איכות הנתונים, אך השפעתן על כלל איכות הנתונים שולית. להלן פירוט שלהן:

שימוש בדרכון זר בעת היציאה או החזרה יכול להוביל לרישום חסר של יציאות או חזרות של אדם בעל אזרחות כפולה. אף על פי שהחל משנת 2008 מערכת ביקורת הגבולות החדשה אינה אמורה לאפשר לבעלי דרכון ישראלי לצאת או להיכנס לישראל תוך שימוש בדרכון זר, ואם

מתרחש מעבר גבול עם דרכון זר, עליה לשייכו לתעודת הזהות הישראלית – עדיין מתרחשים מקרים מסוג זה.

אם אירוע הפטירה של ישראלים הכלולים במאגר השוהים בחו"ל במשך שנים ונפטרים בחו"ל לא דווח למרשם האוכלוסין בארץ (הדבר קורה כנראה במרבית המקרים אם אין תמריץ להודיע על כך) לא תקבל הרשומה סטטוס של נפטר במרשם ולכן גם לא תיגרע ממאגר השוהים בחו"ל. משום כך המאגר הגולמי של השוהים בחו"ל מהווה אומדן יתר למספר הישראלים המתגוררים בחו"ל. אנו מפעילים תיקון מסוים למאגר על ידי גריעת כל מי שהגיע לגיל 120 ויותר ומתוכננת הבניה של מודל סטטיסטי לאמידת הפטירות שלא דווחו, אך זה עדיין יהיה רק אומדן בקירוב ולא נתוני אמת.

תיתכן בעייתיות מסוימת ביצירת תלות בהימצאות במאגר השוהים בחו"ל לקביעה של אדם כיוצא או כחוזר. מטרת התלות בהימצאות במאגר לקביעת היוצאים או החוזרים היא למנוע מצבים שבהם האדם נכלל בתנועת היוצאים פעמים מספר בשנים עוקבות מבלי שחזר לארץ בין אותן יציאות, או למנוע את האפשרות שאדם ייקבע כיוצא וכחוזר באותה שנה (דבר שהוא אפשרי במתודולוגיה הנוכחית). יחד עם זאת, נתוני מאגר הבסיס של המערכת חשופים לטעות מסוימת, שרלוונטית בעיקר לשנים הראשונות להרצת השיטה החדשה. מאגר הבסיס נקבע על פי תוצאות מפקד האוכלוסין 2008, אשר עשוי להיות חשוף לטעויות בסיווג ל"תושב הארץ" או "לא תושב הארץ" בעת המפקד. אך ככל שהשנים מתקדמות, המערכת מתקנת את הטעויות בהתאם לתנועות בגבול או לשינויי הסטטוס במרשם שהאדם מבצע. הטעות עדיין יכולה להישמר כאשר נקבע בטעות שאדם הוא לא תושב או תושב הארץ במפקד 2008 ומאז הוא לא ביצע מעבר גבול כלשהו או לא שינה את מעמדו במרשם.

מפני שההגדרות שנקבעו הן גורפות ומופעלות באופן שווה על כל האוכלוסייה, ללא התחשבות בדפוסי נסיעה פרטניים, תיתכן קביעה של שלילית-שגויה של אדם כלא-מהגר אף שכן העביר את מרכז חייו לחו"ל. זאת אם מבחינת מספר הימים ששהה בחו"ל הוא אינו עומד בהגדרה שנקבעה ליוצאים לטווח ארוך ואזי לא יסווג כיוצא לטווח ארוך. למשל, אדם שלא שוהה אף פעם תשעים יום ברצף בחו"ל או מחלק את זמנו חלוקה שווה בין חו"ל לארץ ורואה עצמו תושב קבע במדינה אחרת לא יוגדר ככזה תחת ההגדרות החדשות. אותו הדבר עשוי לקרות בקרב ישראלים חוזרים. לעומת זאת נציין שההגדרות החדשות גמישות מההגדרות הנוכחיות (נדרשת שנה ברצף), ובדיקות הראו שהן רלוונטיות לאוכלוסייה מהגרת יותר מאשר החלופות האחרות שנבדקו.

הנתונים כוללים רק מעברים בגבולות בין-לאומיים של ישראל עבור ישראלים (כולל תושבי מזרחי ירושלים) ולכן לא נכללים בהם מעברים של ישראלים אל אזור יהודה ושומרון ורצועת עזה ומהם.

תוצאות

להלן האומדנים שנוצרו על ידי שימוש במתודולוגיה החדשה והכוללים את סטטוסי ההגירה: ישראלים יוצאים לטווח ארוך, ישראלים יוצאים לטווח קצר, ישראלים חוזרים וישראלים מבקרים (לוח 1). אומדני הישראלים היוצאים והחוזרים לפי המתודולוגיה הנוכחית ולפי המתודולוגיה החדשה (לוח 2). השפעת המתודולוגיה החדשה על אומדני האוכלוסייה וקצב גידולה (תרשים 1).

לוח 1. אומדני הגירה בין-לאומית של ישראלים לפי סטטוסי הגירה במתודולוגיה החדשה, בשנים 2012–2021, באלפים

לוח 1. אומדני הגירה בין-לאומית של ישראלים לפי סטטוסי הגירה במתודולוגיה החדשה, בשנים 2012–2021, באלפים

שנת יציאה/חזרה										סטטוס הגירה
2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	
31.5	38.4	39.7	38.0	39.2	39.9	37.6	35.3	33.7	33.1	יוצאים לטווח ארוך
18.5	36.4	33.4	33.1	33.0	31.9	31.3	29.6	29.6	29.8	יוצאים לטווח קצר
29.4	25.0	23.6	23.2	23.5	23.5	23.3	22.4	22.0	23.8	ישראלים חוזרים
16.0	5.4	6.7	6.3	6.3	6.5	6.4	6.3	6.0	6.1	ישראלים מבקרים

מהנתונים עולה כי האומדן השנתי הממוצע של הישראלים היוצאים לטווח ארוך עמד על כ-36.6 אלף נפש בשנים המוצגות, והאומדן הממוצע של הישראלים היוצאים לטווח קצר עמד על כ-30.7 אלף נפש בשנה. חיבור של שני נתונים אלה מראה כי כ-46% מהישראלים ששהו שלושה חודשים ברצף בחו"ל בסוף שנת המעקב לא הוגדרו כמהגרים לטווח ארוך (נקבעו כיוצאים לטווח קצר). הדבר מדגים את הנטייה של ישראלים לערוך נסיעות באורך ביניים למטרות טיולים או ביקורים ממושכים בחו"ל. האומדן של הישראלים החוזרים עמד על כ-24.0 אלף נפש בממוצע בשנה ושל הישראלים המבקרים כ-7.2 אלף נפש בממוצע בשנה. חיבור של שני נתונים אלה מראה כי כ-23% מכל מי ששהה שלושה חודשים ברצף בארץ לא הוגדר כישראלי חוזר בסופה של שנת המעקב. הדבר מדגים את הנטייה של הישראלים שהיגרו לחזור לביקורים ממושכים בארץ או לחלוקת מגורים בין הארץ לחו"ל. זאת ועוד, מאזן ההגירה של ישראלים, המחושב על ידי החסרת אומדן הישראלים החוזרים מאומדן הישראלים היוצאים לטווח ארוך, הוא שלילי, כ-12.7 אלף נפש בממוצע בשנה. המאזן נמצא במגמת עלייה מתונה המושפעת מהעלייה במספר היוצאים לטווח ארוך. יש לציין את נתוני השנים 2020–2021 כחריגים מפני שהושפעו ממגפת הקורונה העולמית. שנים אלה התאפיינו במגבלות רבות על התנועה הבין-לאומית, והללו משתקפות בנתונים.

השוואה של אומדני ישראלים יוצאים וישראלים חוזרים לפי המתודולוגיה הנוכחית והמתודולוגיה החדשה

אומדן הישראלים היוצאים לטווח ארוך גבוה במתודולוגיה החדשה פי 2.4 בממוצע מאשר במתודולוגיה הנוכחית. כמו כן, האומדן של הישראלים החוזרים גבוה במתודולוגיה החדשה פי 2.7 בממוצע מאשר אומדן החוזרים במתודולוגיה הנוכחית. גידול זה צפוי משום שבהגדרה החדשה הקריטריונים לקביעת ישראלי יוצא גמישים יותר מאלה של ההגדרה הנוכחית ולפיכך יותר ישראלים עונים עליהם, והאוכלוסייה הנכללת באומדנים גדלה. בקרב החוזרים, גידול במספר היוצאים יוצר מאגר פוטנציאלי (pool) לחוזרים פוטנציאליים גדול יותר מזה הקיים לפי המתודולוגיה הנוכחית ומביא גם לגידול במספר החוזרים בפועל. יחד עם הגידול באומדני היוצאים והחוזרים גדל גם מאזן ההגירה השלילי (יוצאים יותר מאשר חוזרים) ועמד על פי שניים יותר בממוצע במתודולוגיה החדשה לעומת המתודולוגיה הנוכחית. באשר לסך הישראלים המתגוררים בחו"ל

בשנה מסוימת, האומדן העדכני ביותר שקיים על סמך המתודולוגיה הנוכחית הוא בין 572 ל-612 אלף בסוף 2020 (למ"ס, הודעה לתקשורת, 23 באוגוסט 2022). כפי שהוסבר לעיל, בשלב זה אין אפשרות להציג אומדן למספר הישראלים המתגוררים בחו"ל לפי המתודולוגיה החדשה.

לוח 2. ישראלים יוצאים, ישראלים חוזרים ומאזן הגירה בין-לאומית: השוואה בין המתודולוגיה הנוכחית למתודולוגיה החדשה, 2012–2020, באלפים

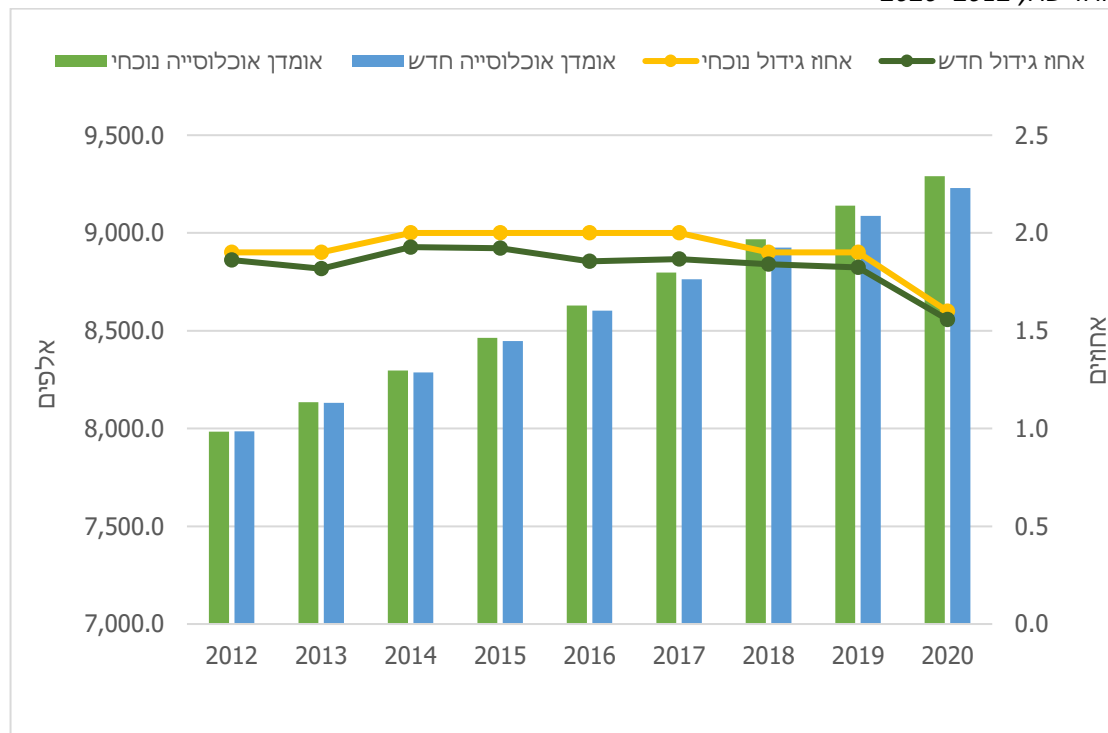
מתודולוגיה	סטטוס הגירה	שנת יציאה/חזרה							
		2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
נוכחית	ישראלים יוצאים	20.8	15.5	14.0	14.3	15.2	16.7	15.7	16.2
	ישראלים חוזרים	10.1	8.0	7.9	8.4	8.9	8.5	8.9	8.9
	מאזן	-10.8	-7.5	-6.2	-5.8	-6.3	-8.2	-6.8	-7.3
חדשה	ישראלים יוצאים	38.4	39.7	38.0	39.2	39.9	37.6	35.3	33.7
	ישראלים חוזרים	25.0	23.6	23.2	23.5	23.5	23.3	22.4	22.0
	מאזן	-13.4	-16.1	-14.8	-15.7	-16.4	-14.3	-12.9	-11.7

האומדנים של הישראלים היוצאים והחוזרים משמשים ליצירת מרכיב אוכלוסייה של מאזן הגירה בין-לאומית, המורכב מכניסות לאוכלוסייה (עולים, אזרחים עולים, איחוד משפחות, ישראלים חוזרים) מינוס יציאות מהאוכלוסייה (ישראלים יוצאים). מרכיב זה משמש בתהליך יצירת אומדן גודל האוכלוסייה. אף שמאזן ההגירה הבין-לאומית של ישראל חיובי לאורך השנים ותורם לגידול האוכלוסייה, הוא בכל זאת מספק תרומה קטנה יחסית לגידול – כ- 17% בממוצע שנתי בשנים הנ"ל. זאת לעומת גידול האוכלוסייה כתוצאה מריבוי טבעי שאחראי לכ- 83% מהגידול השנתי באותן שנים.

בחינת השפעת המעבר למתודולוגיה החדשה על גידול האוכלוסייה ועל אומדניה

על מנת לאמוד את מידת ההשפעה של המעבר למתודולוגיה החדשה על מרכיבי גידול האוכלוסייה ועל קצב גידולה וכפועל יוצא על אומדני האוכלוסייה של ישראל נערך חישוב של אומדן האוכלוסייה בשתי דרכים שונות: (1) על פי מרכיבי הגידול תחת המתודולוגיה הנוכחית כפי שהתפרסמו בשנתון הסטטיסטי של הלמ"ס, (2) על פי אותם מרכיבי גידול (לידות, פטירות, עולים, אזרחים עולים, איחוד משפחות), להוציא מרכיב מאזן הגירה בין-לאומית של ישראלים שחושב מחדש על פי המתודולוגיה החדשה. הסימולציה בוצעה עבור השנים 2012–2020 (2020 היא השנה המעודכנת ביותר במתודולוגיה הנוכחית בעת ביצוע החישוב). נוסף על כך, נציין כי מרכיבי הגידול של שנת 2020 חריגים מפני שהם מושפעים מהתמודדות עם ההתפרצות העולמית של נגיף הקורונה, אשר השפיעה על היכולת ו/או הרצון להגר מישראל ואליה, וכן לוותה בירידה במספר הלידות ועלייה במספר הפטירות באותה שנה. בתרשים להלן תוצאות חישוב האוכלוסייה לפי שתי השיטות.

תרשים 3. אומדן אוכלוסייה ואחוז גידול האוכלוסייה לפי המתודולוגיה הנוכחית והמתודולוגיה החדשה, 2020–2012

מניתוח התוצאות עולה כי, כצפוי, שימוש במתודולוגיה החדשה מקטין את אומדן האוכלוסייה לעומת האומדנים הנוכחיים. במרכיבי האוכלוסייה מרכיב מאזן הריבוי הטבעי מהווה כ-82.7% בממוצע שנתי בשנים 2020–2012 ומרכיב מאזן ההגירה הבין-לאומית מהווה כ-17.3% מסך הגידול השנתי במתודולוגיה הנוכחית. בעוד במתודולוגיה החדשה עולה חלקו של מאזן הריבוי הטבעי לכ-86.4% בממוצע ובמקביל יורד חלקו של מאזן ההגירה הבין-לאומית לכ-13.6% בממוצע. תרומת מרכיב מאזן ההגירה הבין-לאומית לגידול האוכלוסייה קטנה ב-3.7% בממוצע במעבר בין המתודולוגיה הנוכחית למתודולוגיה החדשה ובמקביל גדלה תרומת הריבוי הטבעי לגידול האוכלוסייה באחוז זהה. מכיוון שהנתונים של הריבוי הטבעי, העולים, האזרחים העולים ואיחוד המשפחות הוחזקו כקבועים, הקיטון באומדן האוכלוסייה נובע מההגדרות החדשות של הישראלים היוצאים והחוזרים במתודולוגיה החדשה. הדבר נובע בעיקר מגידול רב יותר במספר הישראלים היוצאים, מול גידול קטן יותר במספר הישראלים החוזרים. ההגדרות החדשות הגמישות יותר והסימטריות מגדילות את מאזן ההגירה השלילי בין ישראלים יוצאים ובין ישראלים חוזרים, והוא בתורו מקטין את מאזן ההגירה הבין-לאומית הכללי של ישראל אף שהוא עדיין נותר חיובי. הצמצום במאזן ההגירה הבין-לאומית מוצא ביטוי גם בהאטת קצב גידול האוכלוסייה תחת המתודולוגיה החדשה, שירד בכ-0.1% בשנה, לעומת קצב הגידול תחת המתודולוגיה הנוכחית. הירידה בקצב גידול סך האוכלוסייה אינה מפתיעה מפני שהגמשת ההגדרות של מי נחשב כישראלי יוצא לטווח ארוך (הן מאפשרות שהות מצטברת בחו"ל וביקורים בארץ בשנה הראשונה ליציאה לחו"ל, במקום שהות של שנה ברצף בחו"ל) מביאה לאומדן גדול יותר של ישראלים יוצאים, אשר מקטין את חלקו של מרכיב מאזן ההגירה הבין-לאומית בגידול האוכלוסייה בישראל. ירידה זו בקצב הגידול של האוכלוסייה אינה דרמטית משום שקצב הגידול של האוכלוסייה

בישראל מושפע בעיקר ממאזן הריבוי הטבעי. יחד עם זאת, אין להתעלם מכך שישנה השפעה מצטברת: הירידה בקצב הגידול מסתכמת בכ-4.2% במצטבר בשנים 2012–2020. סכימת כל ההפרשים בין מאזן ההגירה השלילי (יותר יוצאים מחוזרים) של ישראלים במתודולוגיה החדשה לעומת המאזן השלילי שלהם במתודולוגיה הנוכחית מסתכמת בהפסד של גידול אוכלוסייה מצטבר של כ-57.5 אלף נפש בשנים 2010–2020.

סיכום

במאמר הודגמה הנחיצות בעדכון ההגדרות של הישראלים היוצאים כך שיתאפשרו ביקורים בארץ בשנה הראשונה של השהות בחו"ל ותישמר אותה סימטריות גם בקרב הישראלים החוזרים לארץ. המחקרים והבדיקות הרבות שנערכו בנושא בלמ"ס מצביעים על כך שעדכון ההגדרות של הישראלים היוצאים והחוזרים יסייע להפיק סטטיסטיקה מהימנה יותר לגבי זיהוי ואמידת הישראלים שהעתיקו את מרכז חייהם לחו"ל ואת אלו מהם שהחליטו לחזור להתגורר לארץ ובכך לתרום ליצירת אומדנים מהימנים יותר של האוכלוסייה המתגוררת דרך קבע בארץ ותכנון מדיניות שתתבסס עליה.

יתרונות נוספים של המתודולוגיה החדשה הם יצירת סדרות נתונים חדשות של מרכיבי תנועות הגירה בין-לאומית של ישראלים יוצאים לטווח קצר (בין שלושה לתשעה חודשים במצטבר בחו"ל) וישראלים מבקרים (בין שלושה לתשעה חודשים במצטבר בארץ), לצד הסטטוסים הקיימים של ישראלים יוצאים לטווח ארוך (תשעה חודשים ויותר במצטבר בחו"ל) וישראלים חוזרים (תשעה חודשים ויותר במצטבר בארץ). הסימטריות בין היוצאים לנכנסים מקילה את ההשוואתיות ושומרת מפני אפשרות של סיווג כפול באותה שנה. נוסף על כך, הקמת מאגר ישראלים השהים בחו"ל, מבוסס תנועות הגירה, מאפשר לדעת מי מהרשומים במרשם התושבים מתגורר בחו"ל בנקודת זמן מסוימת ובכך לחלק את הרשומים במרשם התושבים לשלוש קבוצות ראשיות: המתגוררים בארץ, המתגוררים בחו"ל והנפטרים. את שתי הקבוצות האחרונות יש להחסיר מהחישובים כאשר מחשבים את אומדני האוכלוסייה, בונים מדדים סטטיסטיים או דוגמים אוכלוסייה לסקרים או להסירים מקבצים מנהליים המתקבלים ממקורות מחוץ ללמ"ס מפני שאין הם משקפים את האוכלוסייה המתגוררת בארץ בנקודת הזמן המסוימת.

נוסף על כך, לסדרות הנתונים החדשות שנוצרו באמצעות המתודולוגיה החדשה פוטנציאל מחקרי גדול והן מהוות כר נרחב למחקרים דמוגרפיים, סוציולוגיים וכלכליים עתידיים, החל באפיון של היוצאים והחוזרים בתקופות שונות ובהשוואה לאירועים היסטוריים שהתרחשו בתקופות אלה, המשך באפשרות חקירה מבוססת נתונים רשמיים רצופים של ישראלים יוצאים לטווח קצר ושל ישראלים מבקרים, באפשרות לשילוב מאפייני השכלה הנאספים בלמ"ס עם נתוני ההגירה לביצוע מחקרים על "הגירת מוחות" או על דפוסי תעסוקה של הלומדים תחום לימוד או עיסוק מסוים, או מעקב רב-שנתי ורב-דורי אחר דפוסי הגירה מישראל, חקירת סוגי הגירה ייחודיים כמו הגירה של מי שמהגרים יותר מפעם אחת, וכלה בחקירת הגירה של צעירים או הגירה של פנסיונרים. כל אלה יתאפשרו עם המעבר ליישום רשמי של המתודולוגיה החדשה על אומדנים המופקים בלמ"ס. את יישום המתודולוגיה החדשה בנתונים הרשמיים של הלמ"ס מתכננים לעשות עם פרסום אומדני האוכלוסייה החדשים על בסיס מפקד האוכלוסין 2022.

רשימת מקורות

- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2023). הסברים (מטא דאטה) לנושא ישראלים בחו"ל. אתר הלמ"ס. אוחר מתוך <https://shorturl.at/dlvX4>
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2022). הודעה לתקשורת: יציאות וחזרות בשנת 2020 של ישראלים ששהו בחו"ל שנה ויותר ברציפות. אתר הלמ"ס. אוחר מתוך <https://shorturl.at/bxZ35>
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2014a). סיכום והמלצות של צוות בחינת תהליך הכנת רשימת "יורדים". הוגש לסמנכ"לית וראש אגף בכיר דמוגרפיה ומפקד בלמ"ס, בתאריך 29/09/2014.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2014b). מאפיינים דמוגרפיים של ישראלים יוצאים וחוזרים ששהו בחוץ לארץ יותר משנה ברציפות, 1996-2009. פרסום מס' 1558. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- כהן-קסטרו, א' (2020). פיתוח ויישום מתודולוגיה לאמידת הגירה בין-לאומית של ישראלים בלמ"ס. הוגש לוועדה לאישור קידום מקצועי בלמ"ס (טרם פורסם).
- סבח, מ' (2012). מאגר תושבים ישראלים בחו"ל. סדרת ניירות טכניים מס' 32. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- שיפריס, ג' (2020). הגירה של ישראלים לחו"ל – שימוש בקובצי ביקורת הגבולות לחישוב זרמי ירידה. סדרת ניירות עבודה מס' 112. אוחר מתוך <http://www.cbs.gov.il/he/publications/DocLib/pw/pw112/wp112.pdf>
- United Nations (1998). Recommendations on Statistics of International Migration. Statistical Papers Series M, No. 58, rev. 1. Retrieved from https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf.